

Willfried Spohn (1944–2012)

Na začátku tohoto roku zahynul při dopravní nehodě Willfried Spohn, spolupracovník našeho časopisu a stejnojmenného pracoviště na Fakultě humanitních studií UK. Byl do nedávna předsedou sekce pro historickou sociologii (jejíž založení inicioval roku 2002) v Mezinárodní sociologické společnosti a spoluvydavatelem různých publikací, jež z její činnosti vzešly. Mezi nimi jsou knihy *Globale, multiple und periphere Modernen*, vydaná spolu s Manuelou Boatcovou v roce 2010, a *Collective memory and European identity*, vydaná 2005 spolu s Klausem Ederem. Současně vedl s Wolfgangem Knöblem a Matthiasem Königem na univerzitě v Göttingenu velký a zatím nedokončený komparativní výzkumný projekt o náboženství, národní identitě a etnicitě v Evropě.

Willfriedova intelektuální biografie se do jisté míry podobala trajektorii, kterou prodělalo mnoho jeho generačních vrstevníků v německé sociologii: od marxistické koncepce společnosti ke stanoviskům poznamenaným intenzivní recepcí Maxe Webera i studiem pozdějších sociologických teorií. U něho jde však o variantu, jejíž logika a výsledky se zřetelně vymykají typickému vzoru. Za první výraznou práci lze považovat obsáhlou disertaci, knižně vydanou roku 1977 pod titulem *Weltmarkt Konkurrenz und Industrialisierung Deutschlands 1870–1914*; jde o analýzu ekonomických transformací v imperiálním Německu, napsanou v duchu klasického marxismu (nikoliv marxismu-leninismu). V roce 1983 pak dokončil Willfried habilitační spis o marxismu a historii, přičemž vycházel z kontroverze mezi Perrym Andersonem a E. P. Thompsonem. Tady už šlo o práci v německém kontextu mnohem atypičtější, a knižního vydání se bohužel nedočkala. Ani jeden ze zmíněných autorů nebyl v Německu široce recipován; reprezentovali dva velmi odlišné a navzájem polemické pokusy o historicistickou reorientaci marxismu (samozřejmě ve smyslu klasického historicismu, nikoliv v arbitrárně redefinovaném smyslu Karla Poppera). Willfriedův zájem o tuto problematiku předznamenal jeho obrat k historické sociologii, která sice může na marxovské pojmy

a poznatky navazovat, ale neváže se na marxistická paradigmatata. Historická sociologie se však v Německu octla v obtížné situaci, o čemž nejlépe svědčí fakt, že doposud tam neexistuje ani časopis, který by ji reprezentoval, ani historicko-sociologická sekce v rámci německé sociologické společnosti. Vzhledem ke klasickému německému dědictví to může vypadat paradoxně, ale současná konstelace je zřejmě nepříznivá tomu druhu mezioborového přístupu, o který se pokouší historická sociologie. Na jedné straně se historikové domnívají (ne zcela neprávem), že „sociální dějiny“, jak je pěstovala zejména bielefeldská škola, už integrovala sociologické perspektivy do historického bádání; na druhé straně reagovali sociologové na převahu historiků spíše tím, že preferovali teoretické modely s minimální nebo předem neutralizovanou vazbou na historii. Dominantní vliv Luhmannovy teorie sociálních systémů je příznáčný pro tento stav věci.

Willfriedova angažovanost pro historickou sociologii byla tedy v dané situaci menšinovým až výjimečným postojem, a s tím bezpochyby souvisí, že nenašel po habilitaci náležité uplatnění v německém univerzitním prostředí. Působil jako hostující profesor na amerických univerzitách (University of Washington/Seattle, University of Pennsylvania, Columbia University a New School for Social Research), později pak v Anglii na University of Essex a v Německu na Universität Viadrina, Frankfurt/Oder a Freie Universität Berlin. Od roku 2010 byl profesorem sociálních věd v Ústavu Willyho Brandta při univerzitě ve Vratislavi.

Vysoká akademická mobilita přinesla nejen bohaté učitelské a badatelské zkušenosti, ale odrazila se také v publikační činnosti, kde převládly příspěvky do sborníků a časopisů. To však také zřejmě mělo co dělat s Willfriedovými žánrovými preferencemi: nejvíc mu vyhovoval formát kompaktního a cíleného eseje. Z tematického hlediska vyvstává několik hlavních bodů. Willfried měl jako málokdo jiný přehled o různých proudech a přístupech v rámci současné historické sociologie na obou stranách Atlantiku. Napsal několik orientačních statí o současném vývoji a vnitřním členění oboru, z nichž jedna byla otištěna v tomto časopisu. Pokud

jde o jeho vlastní koncepci, konfrontace neomarxistických perspektiv a pokračující recepce weberovských témat s různými aktuálními směry, vedla nakonec k orientaci na civilizační analýzu. Recepce Eisenstadtových myšlenek byla však u Willfrieda spojena se specifickými zájmy. Zabýval se mnohem víc problematikou různorodých modernit („multiple modernities“) než srovnáním historických civilizací nebo jejich axiálních počátků. V kontextu bližší analýzy moderních společensko-kulturních formací pak zdůrazňoval, že civilizační hledisko je sice nutnou a klíčovou součástí širšího vztahového rámce, ale nelze ho vidět jako soběstačné paradigma. Civilizační faktory, dědictví a trajektorie chtěl vždycky pochopit v souvislosti s globálními konstelacemi a historickou kontingencí. Za zvlášť důležité styčné pole mezi civilizačními vzorci a historickými kontexty považoval proměnlivé vztahy mezi náboženstvím a politikou, a touto tematikou se také na empirické úrovni soustavně zabýval, v neposlední řadě – jak už zmíněno – v rámci výzkumu a diskusí evropské identity a integrace.

Nejucelenější formulaci Willfriedova badatelského programu v poslední fázi jeho života představuje krátká, ale velmi obsažná kniha *Politik und Religion in einer sich globalisierenden Welt*, jež vyšla v nakladatelství Verlag für Sozialwissenschaften v roce 2008. Skládá se z přepracovaných verzí tří přednášek, které se konaly na katolické univerzitě v Eichstättu a v Antverpách. Sám titul je programovým shrnutím, ale detailnější výklad na konci druhé kapitoly stojí za bližší povšimnutí. Jde o vztahy mezi náboženstvím a politikou v souvislosti s formací národní identity a nacionalismu, a o hlavní determinanty, které je při srovnávacím studiu této problematiky třeba vzít v úvahu. Willfried uvádí na prvním místě různé civilizačně podmíněné kombinace náboženských a sekulárních aspektů, které ovlivňují moderní národotvorné procesy a nacionalistické ideologie i mentality. Za druhé je však nutno počítat s tím, že možnost fundamentalistické radikalizace je zakotvena v tradicích axiálních civilizací, a že se může týkat jak náboženských, tak i sekulárních aspektů. A za třetí se nedávné a současné radikalizační procesy odehrávají ve světě poznamenaném

globalizující dynamikou v různých podobách. Patří k nim nejen proměny a výkyvy globálního kapitalistického hospodářství, ale také kolonizace, dekolonizace a jiné mutace mezinárodních i mezicivilizačních vztahů.

Na závěr zbývá ještě dodat, že Willfried už v roce 2011 vypracoval plány na ročenku, „Yearbook of European and Global Studies“, která by měla vycházet v angličtině, pod záštitou Ústavu Willyho Brandta ve Vratislavi. Na tomto projektu se dále pracuje; první číslo ročenky vyjde v roce 2013 v nakladatelství Edinburgh University Press. Jeho tematické těžiště představuje vztah mezi náboženstvím a politikou, a číslo bude zároveň prezentováno jako sborník prací na Willfriedovu památku.

Jóhann Páll Árnason

Miloslav Petrusek (1936–2012)

Dvacátého devátého srpna jsme se naposledy rozloučili s profesorem Miloslavem Petruskem. Narozen 15. září 1936 roku ve Zlíně vystudoval filozofii na brněnské univerzitě, většinu své akademické dráhy pak zasvětil Univerzitě Karlově. V 60. letech patřil ke skupině badatelů obnovujících tradici české sociologie, v té době se mj. zúčastňuje prací Machoninova týmu. Po roce 1968 zůstal jakožto jeden z mála profesionálních sociologů na katedře sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, začátkem 80. let byl však odsunut na stanovisko knihovníka. I když nikdy nepřestal vědecky pracovat, normalizace ho připravila o potenciálně nejtvořivější léta života. Nicméně také v tomto období dokázal napsat a vydat v samizdatu knihu *Alternativa* (1986), a dokonce vydávat sociologický časopis *S-obzor*.

Po Sametové revoluci se mohl Miloslav Petrusek konečně vrátit na Univerzitu Karlovu, získat dávno zaslouženou docenturu a poté profesuru, stát se spoluzakladatelem a později i děkanem Fakulty sociálních věd, a v letech 1997–2000 prorektorem Univerzity Karlovy. Jeho pedagogická činnost z něj učinila obdivovaného a milovaného učitele všech porevolučních generací českých sociologů. Nemáme